

SCHULTHEISZ EMIL: RICHARD BRIGHT, M. D.

Egy angol orvos Magyarországon

**A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

1818-ban Edinburgh-ban és Londonban egy vaskos, több mint 700 oldalas útleírás jelent meg, melynek terjedelmes része szól Magyarországról. Címe: 'Travels from Vienna through Lower Hungary with some remarks on the year 1814'.¹ Szerzője Richard Bright, aki itt bécsi tartózkodásáról ír, és magyarországi utazásait ismerteti ugyanaz a Bright doctor, aki 38 éves korában, 1827-ben mint a londoni Guy's Hospital primarius elsőként írja le a nephritis – ma Bright-kórként ismert – klasszikus képét.

Mielőtt rátérnénk munkáinak tárgyalására, lássuk röviden életútját. 1789 szeptemberében született Bristolban. 1808-ban kezdte meg tanulmányait az edinburgh-i egyetemen, ahol előbb filozófiát hallgatott, hogy a következő évben ugyanott már orvosi studiumokat folytasson. 1810 nyarán részt vesz Sir Georg Stuart Mackenzie izlandi expedíciójában. Később a Mackenzie által kiadott könyv (Travels in Iceland) természettudományi fejezeteit Bright írta meg.

Londonban tovább folytatva tanulmányait, azokat Edinburgh-ban fejezte be, ahol 1813-ban az orbánc fertőző voltával foglalkozó disszertációval (De erysipelate contagioso) doktorált. Promotiója után még két félévet töltött Cambridge-ben, ahol a medicina mellett földrajzzal és természetrajzzal foglalkozott.

1814-ben a híres bécsi kongresszus évében kezdi meg hosszú európai tanulmányútját, amelynek során huzamosabb időt tölt Hollandiában, Belgiumban, Németországban és hazánkban. Berlinben egy ideig kórházi gyakorlatot folytat, de az orvosi életbe mindenütt másutt is bekapcsolódik. Érthető módon különösen a bécsi orvosi iskola kelti fel érdeklődését.

1817-ben a londoni Fever Hospital segédorvosa. 1818-ban újabb útra kel: nagyobb utat tesz Németországban, Franciaországban és Itáliában. Két év múlva végleg letelepszik Londonban. Előbb asszisztens, majd primarius a nagy hírű Guy's Hospitalban, amely az angol orvosi oktatásnak is egyik fontos helye. Bright itt megkezdí docensi és kutatói munkásságát, amelynek során különösen nagy figyelmet szentel a kórbonctannak.

A vesebetegségek patológiájára és klinikumára vonatkozó jelentős megállapításainak lényegét már első, 1827-ben megjelent orvosi munkájában megtalálhatjuk: 'Reports of medical cases selected with a view to illustrate the symptoms and cure of diseases by a reference to morbid anatomy'² (London).

Jóllehet már Blackall kimutatta bizonyos ödémás betegek vizeletében a fehérjét, az oki összefüggést az ödéma, az albuminuria és a vesebetegség között Bright mutatta ki. John B. Blackall az albuminuriára vonatkozó megfigyelését 1813-ban tette közzé.³ Érdekes, hogy ennek német fordítása Pesten jelent meg 1821-ben!

Bright klasszikus leírása a nephritisről – amely különösen az angolszász irodalomban ma is a Bright-kór nevet viseli, de Hetényi Géza könyve is e néven említi – fordulópontot jelent a vesebetegségek klinikumában és patológiájában. Bright volt az első, aki különbséget tett cardialis és renalis oedema között. Megfigyeléseit 23 vesebeteg gondos klinikai obszervációja és ezek nekropsziája kapcsán írta le. Patológiailag a nephritis három formáját különíti el: 1. sápadt vagy sárga vese; 2. foltos nagy vese; 3. kemény zsugorvese.

1842-ben a Guy's Hospitalban egy külön „vesebetegosztályt” létesített. Tudományos munkásságába azonban nem szorítkozott csupán erre a területre. Behatóan foglalkozott a központi és a perifériás idegrendszer megbetegedéseivel. A 'Reports...' 1831-ben megjelent második kötete főleg ilyen tárgyú dolgozatait tartalmazza. Természetes, hogy a vesebetegségek folyamán kialakult idegrendszeri elváltozások különösen érdekelték. Az urémiánál fellépő, Bright által igen plasztikusan leírt zavartság a francia irodalomban azóta is folie brightique néven szerepel.⁴ Igen behatóan tanulmányozta az abdominalis tumorok diagnosztikáját és patológiai anatómiáját.⁵

Thomas Addisonnal és Thomas Hodgkinnal együtt Richard Bright a londoni Guy's Hospital világhírű „tudóstrióját” alkotta. Addisonnal együtt tankönyvet is írtak.⁶

Ha Richard Bright nem lett volna kora egyik legnevesebb angol orvosa, neve akkor is fennmaradt volna mint kitűnő útleíró. Európai útjának legérdekesebb állomása a kongresszus jegyében élő Bécs. Terjedelmes, epikus beszámolójában helyet kap többek közt egy interjú Napóleon fiával, a reichstadti herceggel, a híres bécsi (rossau) porcelángyár bemutatása és az udvari könyvtár leírása. Legérdekesebbek Bécs orvosi életéről szóló feljegyzései. Nem érdektelen az a megjegyzése, hogy a kor leghíresebb bécsi orvosai – J. P. Frank, de Carro, J. Malfatti, Capellini, J. Valentin von Hildebrand – nem osztrák születésűek. Külön capitulusban foglalkozik Jean de Carróval. Ennek a bécsi orvosnak köszönheti nemcsak Ausztria, de az egész világ a Jenner-féle himlőoltás széleskörű bevezetését. 1799. május 10-én oltotta be Carro két gyermekét nyirokkal, akiket azután valódi variolával inokulált. Az eredmény meggyőző volt: a gyermekek a fertőzéssel szemben immunisnak bizonyultak. Bright kiemeli, hogy Carro fél Európát, sőt az angol gyarmatokat is ellátta a maga termelte oltóanyaggal.

Bécsi tartózkodása idején Bright szemészeti kurzust vett Beernél, aki az 'Allgemeines Krankenhaus'-ban 1812-ben nyitotta meg rövidesen világhírűvé lett szemklinikáját.⁷ Figyelemre méltó Bright egy beszélgetése, amit Harrach gróffal folytatott. Harrach panaszkodott, hogy minden fáradozása ellenére sem sikerült a bécsi kongresszust rávennie, hogy Európa közegészségügye érdekében megfelelő megelőző rendszabályokat fogantossáson a török területeken dúló pestis és egyéb ragályos betegségek ellen.

A meteorológiai viszonyok befolyása a betegségekre már abban az időben is érdekelte az orvosokat. Bright könyvében olvassuk, hogy a kórház egy fiatal orvosa naponta vezette a termométer és barométer adatait, amelyeket az asztronómia professzora ellenőrzött és kommentált.

1815 áprilisában hagyta el Bright Bécset. Útja Pozsonyon, Nagyszombaton át Selmecbányára vezetett – itt a bányaművelést tanulmányozta –, majd Budára ment.

Magyarországon – „...ez az ország régóta vonzott...” írja – nem annyira az orvosi élet és az egészségügyi viszonyok érdekelték, mint inkább a gazdasági és kulturális élet, az ország természetrajza és földrajza. Utóbbiról tanúskodik az a Badacsonyról és Szigligetről szóló geográfiai tanulmánya, amely az angol Földrajzi Társaság Évkönyvében jelent meg.⁸

Hosszú időt töltött Keszthelyen. Festetich László gróf még Bécsben ellátta atyjához szóló ajánlólevelével, aki a maga részéről viszont a növénytan és állatorvostan professzorait rendelte az angol vendég mellé kísérőül. A két tudós tanár nagy részletességgel ismertette meg Brighttal a Gazdasági Iskolát, a Georgikont, amelyről aztán a szerző útikönyvében egy önálló, nagy fejezetet írt részletesen felsorolva még a tanrendet is. Természetesen nem marad említés nélkül az akkor már tizenötezer kötetes keszthelyi könyvtár sem.

Bright doctor igen éles szemű, kritikus utazó. Amily lelkes szavakkal méltatja a Georgikon nagy gazdasági-kulturális fontosságát, ismerteti a valóban európai hírnő könyvtárat, oly határozottan ítéli el a közigazgatás és főleg az igazságszolgáltatás hallatlan elmaradottságát.

A széles érdeklődésű angol orvos megtekinti a keszthelyi börtönt is. Vendéglátói iránt minden tisztelete és hálája nem gátolja abban, hogy az itteni börtönviszonyokról való lesújtó véleményének hangot ne adjon. A rabok szomorú helyzetének ecsetelése után pedig így ír: „...Úgy tekintem őket (t. i. a magyar főurakat – Sch. E.), hogy érdekes példát szolgáltatnak a legmindennapibb jelenségek egyikére: az emberi lélek ama képességére, hogy közönyösen szemléli azt, ami állandóan előtte van... És milyen öntudatlanul csukva lehet a magyar nemes szeme a nép óriási tömegének sok fontos létfeltétele előtt! Pedig e néptömeg révén bizonyos rendszerváltozás árán az ország fokozottabb közbiztonságra és jólétre, a földesúr pedig hatalmának és vagyonának páratlan növekedésére számíthatna.”

A gazdasági helyzet leírására ismételtén visszatér a következő fejezetekben is. Miközben azonban a Georgikon jelentőségét hangsúlyozza, megjegyzi, hogy „... a gazdasági újításnak ezen a gócpontján is észre lehet venni a magyar gazdaság nagy elhanyagoltságát...”.

Jóllehet Bright elsősorban a természettudós szemével nézte a beutazott országokat, nem feledkezett meg a kulturális életről sem. Magyarországról szóló könyvét csak úgy gondolta teljesnek, ha külön fejezetben irodalmunkról is beszámol. Irodalmi életünkről – mint írja – nagy anyagot gyűjtött. Oly nagyot, hogy annak feldolgozása meghaladta volna egy könyvfejezet terjedelmét, ezért ezt külön munkában készült közzétenni. Sajnos ezt a tervét nem váltotta valóra; a magyar irodalmi életre vonatkozó, minden bizonnyal nagyon érdekes anyaga nem került kiadásra.

¹ „Utazások Bécsből Dél-Magyarországon keresztül az 1814-es évre vonatkozó néhány megjegyzéssel”

² „Válogatott orvosi esetekről szóló beszámolók, tekintettel a tünetekre és a betegségek gyógyítására kórbonctani vonatkozásban”

³ „Observations on the nature and cure of dropsies etc.”. (London 1813).

⁴ A sárgaságra, az acut májatrophiára, a cukorbetegségekre vonatkozó tanulmányai a *Medico-Chirurgical Transactions* (1827. 33, 35, 39) és a *Guy's Hospital Report* (1836–40) hasábjain jelentek meg.

⁵ E témáról írott dolgozatait Bright 1858. december 16-án bekövetkezett halála után G. H. Barlow gyűjtötte össze a New Sydenham Society megbízásából és adta ki „Clinical memoirs on abdominal tumors and intumescences” címmel (London, 1861).

⁶ *The Elements of the Practice of Medicine*. (Vol. I., 1839). E mű azonban sajnos befejezetlen maradt, második kötete már nem jelent meg.

⁷ Lesky, E.: *Die Wiener medizinische Schule im 19. Jahrhundert*. (1965). 18–23.

⁸ „Remarks on the hills of Badacsony, Szigliget”. (London, 1819).